

Hrvoje Požar: leksikograf

Zdenko Jecić

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Uvod

Akademik Hrvoje Požar bio je jedan od velikana hrvatske tehnike XX. stoljeća. Istaknuo se kao stručnjak, znanstvenik i visokoškolski nastavnik u području energetike i elektrotehnike, a svoje je organizacijske vještine ugradio u boljitak Sveučilišta u Zagrebu i HAZU-a. Bilo bi stoga pretenciozno smatrati kako je njegov najveći doprinos bio upravo u području leksikografije, na kojem je djelovao znatan dio svog radnog i životnoga vijeka, ali ostaje činjenica da je svojim radom u tom području ostavio neizbrisiv trag od nadnacionalnog značenja.

Leksikografija u Hrvatskoj ima dugu i bogatu tradiciju, mnogo bogatiju no što bi se od jedne razmjerno male zemlje moglo očekivati, a obilježila su je mnogobrojna slavna imena. Tako je još u XVI. st. Pavao Skalić prvi u svijetu uporabio naziv enciklopedija u današnjem smislu, a u istom stoljeću Faust Vrančić izdao je glasoviti *Rječnik pet najodličnijih europskih jezika*, Bogoslav Šulek je u XIX. st. nizom rječnika usustavio hrvatsko znanstveno nazivlje, Mate Ujević je u godinama II. svjetskoga rata pokrenuo *Hrvatsku enciklopediju*, Miroslav Krleža 1950. osnovao Leksikografski zavod i pokrenuo niz velikih enciklopedija, a Tomislav Ladan dao doprinos svjetskoj leksikografiji svojim *Osmojezičnim enciklopedijskim rječnikom* u osam svezaka (1987–2010).

Među te odličnike hrvatske leksikografije svojim se leksikografskim radom uvrstio i Hrvoje Požar. Svoj angažman kao leksikograf Hrvoje Požar vezao je uz Leksikografski zavod, središnju leksikografsku i enciklopedičku instituciju ondašnje Jugoslavije i suvremene hrvatske države.

Zavod je utemeljen odlukom jugoslavenske vlade 5. listopada 1950. na poticaj književnika i erudita Miroslava Krleže koji je bio i njegov prvi ravnatelj (do smrti 1981). Godine 1972. osnivačka su prava prenesena na Hrvatski sabor, 1991. uredbom Vlade RH dobio je sadašnje ime, a njegov ustroj i područje djelovanja uređeni su

zakonom iz 2003. Zavod se u proteklih 65 godina, s 250 izdanih svezaka općih, nacionalnih i strukovnih enciklopedija, leksikona, rječnika i atlasa, etablirao u instituciju koja je, prema Krležinoj zamisli, zadovoljavala nasušne potrebe zemlje za usustavljenim javnim znanjem i stručnom literaturom, te je do danas snažno utjecala na kulturu i naobrazbu nacije, ostavši jednom od rijetkih vrhunskih svjetskih institucija te vrste.

Hrvoje Požar sudjelovao je u zavodskim projektima:

- *Enciklopedija Jugoslavije* (1960–90)
- *Enciklopedija LZ-a i Opća enciklopedija* (1966–88)
- *Tehnička enciklopedija* (1969–91).

Počeci Požarova leksikografskoga rada

Prvi leksikografski projekt na kojem je Hrvoje Požar surađivao bila je *Enciklopedija Jugoslavije*. Prvi je članak za tu enciklopediju potpisao u dobi od 44 godine, tj. 1960. Bilo je to iste godine kada je na zagrebačkom Elektrotehničkom fakultetu (ETF) postao redoviti profesor i dekan.

Enciklopedija Jugoslavije, koju je pokrenuo i njezin glavni urednik bio Miroslav Krleža, bila je velika nacionalna enciklopedija koja je obrađivala teme vezane uz tadašnju zemlju. Prvo je njezino izdanje kompletirano u osam svezaka 1955–71., dok je drugo izdanje, predviđeno u 11 svezaka i na šest jezika, na kojem se radilo od 1980. do 1990., ostalo nedovršeno.

U *Enciklopediji Jugoslavije* Požar je bio autor velikih tekstova vezanih uz energetiku, i to: poglavlja »Električna energija« u članku »Hrvatska« prvog izdanja *Jugoslavike* iz 1960., poglavlja »Energetika i energetska bilanca« u istom članku drugoga izdanja iz 1986., te poglavlja »Energetika« u članku »Jugoslavija« drugoga izdanja iz 1990. Osim navedenoga, Požar je u drugom izdanju *Jugoslavike* bio i jedan od urednika struke za Hrvatsku.

Drugo veliko leksikografsko djelo u kojem je akademik Požar ostavio trag bila je *Enciklopedija leksikografskog zavoda*, opća enciklopedija koja obrađuje različite teme iz najširega područja ljudskog i svjetskoga znanja, a koja je uglavnom kontinuirano izlazila u tri izdanja (1. izdanje 1955–64., 2. izdanje 1966–69., 3. izdanje 1977–88). U toj je enciklopediji akademik Požar bio autor niza nepotpisanih članaka drugoga i trećega izdanja, te članka »Energija i energetske izvori« te »Električna energija« dopunskoga sveska trećega izdanja.

Tehnička enciklopedija

Enciklopedičko djelo uz koje se leksikografski rad Hrvoja Požara najviše veže jest *Tehnička enciklopedija*. Ta enciklopedija, koja je u 13 svezaka izlazila od 1963. do 1997., najopsežnije je enciklopedičko djelo na hrvatskome jeziku ikad priređeno, te najopsežnija enciklopedija u ovome dijelu Europe. Obuhvaća 642 članka na ukupno 9500 stranica s 22 000 crteža. U osnovi je zamišljena kao izvor znanja koji će školarcima i drugim zainteresiranima dati uvodni prikaz iz najširega područja tehnike. Međutim, prateći najnovija znanstvena dostignuća iz toga područja, svojedobno je u mnogo slučajeva predstavljala jedinu stručnu literaturu na hrvatskome jeziku, te je postupno prerasla u izvor na kojem su mnoge generacije inženjera gradile svoje obrazovanje. Ne čudi stoga podatak o čak 60 000 kompleta Enciklopedije koji su distribuirani po čitavoj tadašnjoj Jugoslaviji. Ilustracije radi, posljednje izdanje *Encyclopaedije Britannice*, najglasovitije svjetske enciklopedije, prodano je diljem svijeta u približno 10 000 primjeraka, što je šest puta manje od *Tehničke enciklopedije*.

Kronologija *Tehničke enciklopedije*:

- 1951. inicijalni sastanak predstavnika Leksikografskoga zavoda, Društva inženjera i tehničara NRH i Tehničkoga fakulteta
- 1956. osnivačka skupština redakcije *Tehničke enciklopedije*
- 1959–74. glavni urednik Rikard Podhorsky
- 1963. izišao I. svezak *Tehničke enciklopedije*
- 1975. glavni urednik Živan Viličić
- 1976–91. glavni urednik Hrvoje Požar
- 1991. glavni urednik Duško Štefanović
- 1997. izišao XIII. svezak *Tehničke enciklopedije*

Akademik Požar surađivao je s *Tehničkom enciklopedijom* na tri razine: kao autor članaka, urednik struke te, konačno, kao glavni urednik *Enciklopedije*.

Kao autor članaka Požar se javlja u trećem svesku, člankom »Elektrane« (1969), a potom su slijedili članci »Elektroenergetski sistem« (1973), »Energija i energetika« (1976), »Parni kotao« (1986; s L. Kreuhom) i »Plinski generatori« (1986; s M. Simonovićem). Riječ je odreda o makropedijskim člancima u kojima se iz različitih kutova, do razine detalja, opisuje tema koja se obrađuje, a koji lako mogu predstavljati zamjenu za kakav sveučilišni udžbenik.

Akademik Požar kao urednik struke u *Tehničkoj enciklopediji* započeo je suradnju s uredništvom još 1966., preuzevši struku elektrotehnika, kao najveću i najopsežniju struku enciklopedije. Treći svezak Enciklopedije na kojem je isprva radio iz-

dan je 1969. Požar je nastavio voditi tu struku do dvanaestoga sveska, u kojem je uređivao i struku osnovne znanosti.

Hrvoje Požar kao glavni urednik Tehničke enciklopedije

Bez obzira na sve navedene djelatnosti u *Tehničkoj enciklopediji* i drugim enciklopedijama, najveće leksikografsko dostignuće akademik Požar ostvario je kao glavni urednik *Tehničke enciklopedije*. Tu je dužnost obavljao od 1976. do 1991., tj. od šestoga do dvanaestoga sveska. Tako je s ukupno sedam uređenih svezaka *Enciklopedije Požar* njezin najdugovječniji glavni urednik, koji je, uz pokretača i prvoga glavnog urednika Rikarda Podhorskog, ostavio najveći trag na samu enciklopediju.

Glavnog uredništva prihvatio se u trenutku kada je već mogao autoritetom akademika privući članove široke tehničke zajednice na suradnju te koordinirati rad mnogobrojnih suradnika, od kojih je svaki imao svoje zamisli o tome kako bi pojedini članak trebao izgledati, a koji nisu uvijek bili u skladu s osnovnom koncepcijom *Enciklopedije*.

Rad akademika Požara kao glavnog urednika svodio se uglavnom na uređivanje abecedarija, tj. određivanje koji će se članci naći u pojedinom svesku, angažiranje autora te, u konačnici, na terminološko, strukturno i leksikografsko ujednačavanje članaka. To podrazumijeva velik opseg posla na višestrukom iščitavanju i interveniranju na člancima, ali i pedantnost u radu, koja je obilježila njegovo djelo.

S obzirom na navedeno, akademik Požar je kao glavni urednik dao osobni pečat samoj enciklopediji te znatno pridonio usustavljenju znanja i nazivlja tehničkoga područja.

Nasljeđe Hrvoja Požara

Projekt *Tehničke enciklopedije* završen je 1997., pojedini svesci rasprodani su i više se ne mogu kupiti, a nije vjerojatno da bi se u današnje doba mogao ponovno očekivati projekt takvih razmjera kao što je novo izdanje *Tehničke enciklopedije*. Međutim, iskustva i norme stečene u radu na *Enciklopediji*, u vidu nasljeđa Hrvoja Požara, danas i dalje žive u Zavodu, te ih preuzima novi projekt Leksikografskoga zavoda *Hrvatska tehnička enciklopedija*, koja će u četiri sveska i na internetu obraditi povijest i razvoj tehnike u Hrvatskoj, a nastoji zadržati ambiciju i entuzijazam akademika Požara da se korisnicima obrati u velikom enciklopedijskom formatu.